

Underlag till föreläsning/seminarium "Weber", 25 nov. 2010

inom ramen kursen "Utbildningssociologi, klassiska och moderna traditioner", Utbildningssociologi A.

Innehåll:	Max Webers bidrag	1
	Weber om det legitima herraväldets tre typer ...	2
	Sv. övers	4
	Instuderingsfrågor	6

Lärare Donald Broady, donald.broady@edu.uu.se

Litteratur som särskilt behandlas:

- Boudon, Raymond, "Education and social mobility: a structural model",
in Karabel, Jerome & A.H. Halsey (eds), *Power and Ideology in Education*.
Oxford: Oxford University Press, 1977, s. 186-196 (10 s)
- Collins, Randall, "Functional and conflict theories of educational stratification",
in Karabel, Jerome & A.H. Halsey (eds), *Power and Ideology in Education*.
Oxford: Oxford University Press, 1977, s. 118-135 (17 s)
[ä. i *American Sociol. Rev.*, Vol. 36, No. 6. (Dec., 1971), s. 1002-1019.
- Parsons, Talcott, "The School Class as a Social System: Some of its functions in American society", *Harvard Ed. Rev.*, Vol. XXIX, No. 4, 1959, s. 297-318 (22 s)

Max Webers bidrag

- Legitimitet
- Makt/herravälde
- Rationalisering
- Statusgrupp
- Idealtyp
- Metodologisk individualism
- Historiskt perspektiv
- Aktualisering av historien
- Förståelse
- Värdefrihet
- Vetenskap kontra vardagstänkande, politik, tro
— med mera

Ur Broady, Donald (utg.), *Läsestycken för samhällsvetare*,
 Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi 6.
 Uppsala universitet, 5 uppl. 1998.

Weber om det legitima herraväldets tre typer

Herrschaft, d. h. die Chance, Gehorsam für einen bestimmten Befehl zu finden, kann auf verschiedenen Motiven der Fügsamkeit beruhen: Sie kann rein durch Interessenlage, also durch zweckrationale Erwägungen von Vorteilen und Nachteilen seitens des Gehorchenden, bedingt sein. Oder andererseits durch bloße »Sitte«, die dumpfe Gewöhnung an das eingelebte Handeln; oder sie kann rein affektiv, durch *bloße* persönliche Neigung des Beherrschten, begründet sein. Eine Herrschaft, welche *nur* auf solchen Grundlagen ruhte, wäre aber relativ labil. Bei Herrschenden und Beherrschten pflegt vielmehr die Herrschaft durch *Rechtsgründe*, Gründe ihrer »Legitimität«, innerlich gestützt zu werden, und die Erschütterung dieses Legitimitätsglaubens pflegt weitgehende Folgen zu haben.

An »Legitimitätsgründen« der Herrschaft gibt es, in ganz reiner Form, nur drei, von denen — im reinen Typus — jeder mit einer grundverschiedenen soziologischen Struktur des Verwaltungsstabs und der Verwaltungsmittel verknüpft ist.

I. *Legale Herrschaft* kraft Satzung. Reinsten Typus ist die bürokratische Herrschaft. Grundvorstellung ist: daß durch formal korrekt gewillkürte Satzung beliebiges Recht geschaffen und (bestehendes beliebig) abgeändert werden könne. Der Herrschaftsverband ist entweder gewählt oder bestellt, er selbst und alle seine Teile sind Betriebe. Ein heteronomer und heterokephaler (Teil-)Betrieb soll Behörde heißen. Der Verwaltungsstab besteht [p. 476] aus vom Herrn ernannten *Beamten*, die Gehorchenden sind Verbands-*Mitglieder* (»Bürger«, »Genossen«).

Gehorcht wird nicht der Person, kraft deren Eigenrecht, sondern der gesatzten *Regel*, die dafür maßgebend ist, wem und inwieweit ihr zu gehorchen ist. Auch der Befehlende selbst gehorcht, indem er einen Befehl erläßt, einer Regel: dem »Gesetz« oder »Reglement«, einer *formal* abstrakten Norm. »[- - -] Die Bürokratie ist der technisch reinste Typus der legalen Herrschaft. Aber keine Herrschaft ist *nur* bürokratisch, d. h. nur durch kontraktlich engagierte und ernannte Beamte geführt. Das ist gar nicht möglich. Die höchsten Spitzen der politischen Verbände sind entweder »Monarchen« (erbcharismatische Herrscher, s.u.) oder vom Volke gewählte »Präsidenten« (also plebiszitär-charismatische Herren, s.u.) oder von einer parlamentarischen Körperschaft gewählt [- - -]

II. *Traditionelle Herrschaft*, kraft Glaubens an die Heiligkeit der von jeher vorhandenen Ordnungen und Herrengewalten. Reinsten Typus ist die patriarchalische Herrschaft. Der Herrschaftsverband ist Vergemeinschaftung, der Typus des Befehlender »Herr«, der Verwaltungsstab »Diener«, die

Gehorchenden sind »Untertanen«. Gehorcht wird der Person kraft ihrer durch Herkommen geheiligten Eigenwürde: aus Pietät.»[- - -]

III. *Charismatische Herrschaft*, kraft affektuelier Hingabe an die Person des Herrn und ihre Gnadengaben (Charisma), insbesondere: magische Fähigkeiten, Offenbarungen oder Heldentum, Macht des Geistes und der Rede. Das ewige Neue, Außerwerkägliche, Niedagewesene und die emotionale Hingenommenheit dadurch sind hier Quellen persönlicher Hingebung. Reinste Typen sind die Herrschaft des Propheten, des Kriegshelden, des großen Demagogen. Der Herrschaftsverband ist die [p. 482] Vergemeinschaftung in der Gemeinde oder Gefolgschaft. Der Typus des Befehlenden ist der *Führer*. Der Typus des Gehorchenden ist der »*Jünger*«. Ganz ausschließlich dem Führer rein persönlich um seiner persönlichen, unwerkäglichen Qualitäten willen wird gehorcht, nicht wegen gesatzter Stellung oder traditionaler Würde.

Max Weber: "Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft", *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* [1922] (Hrsg. Johannes Winckelmann). Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 5 uppl. 1982. Citaten från pp. 475 f, 477, 478, 481 f.

Herravälde, dvs chansen för att en bestämd befallning åtlydes, kan bero på att man har skilda motiv för att foga sig. Herraväldet kan betingas av rena intresseförhållanden, således av att den som åtlyder företar målrationella överväganden om fördelar och nackdelar därmed. Å andra sidan kan herraväldet grundas i rent ”skick och bruk”, den slöa vanan vid det hemtama, eller i en *blott* personlig böjelse hos den som behärskas. Dock skulle ett herravälde som *enbart* vilade på en sådan grundval vara relativt labilt. Snarare brukar herraväldet, både hos den som härskar och den behärskade, vara invärtes underbyggt av *rättsgrunder*, grunder för dess ”legitimitet”, och när denna legitimitetstro skakas brukar det få vittgående följder.

I helt ren form existerar blott tre ”legitimitetsgrunder” för herravälde, av vilka — som rena typer — vara och en är knuten till helt skilda sociologiska strukturer hos förvaltningsstaben och förvaltningsredskapen.

I. *Legalt herravälde*, som fungerar i kraft av förordningar. Den renaste typen är det *byråkratiska herraväldet*. Den grundläggande föreställningen är att vilken som helst rätt kan skapas eller avskaffas genom en formellt korrekt och fritt vald förordning. Hela den kår av människor som utövar herraväldet, liksom de skilda antingen valda eller utnämnda delarna av denna kår, ingår i en *verksamhet*. En heteronom och heterokofal del av denna verksamhet bör kallas en *myndighet*. Förvaltningsstaben består av härskaren utnämnda *ämbetsmän*, de som åtlyder är kårens *medlemmar* (medborgare, partikamrater).

Det är icke personen själv som åtlydes i kraft av sina egna rättigheter. I stället är det den stadgade *regeln* som åtlydes, och därmed är det regeln som avgör vem som skall åtlydas och i vilken utsträckning så skall ske. Även den som befäller åtlyder en regel när han utfärdar en befallning: han åtlyder ”lagen” eller ”reglementet”, en *formell* abstrakt norm. [- - -]

Under det ”legala” herraväldets typ faller givetvis inte blott statens och kommunens moderna struktur, utan även herraväldesförhållandena i det privata kapitalistiska företaget eller i vilken som helst målinriktad sammanslutning eller förening som förfogar över en tillräckligt stor hierarkiskt indelad förvaltningsstab. De moderna politiska sammanslutningarna utgör blott de mest utpräglade representanterna för denna typ. [- - -]

Byråkratin är den tekniskt sett renaste typen av legalt herravälde. Men inget herravälde är *enbart* byråkratiskt, dvs genomfört av uteslutande kontraktsanställda och utnämnda ämbetsmän. Toppfigurerna inom de politiska sammanslutningarna är antingen ”monarker” (karismatiska härskare genom arv, se nedan) eller av folket valda ”presidenter” (dvs plebiscitärt-karismatiska

härskare, se nedan) eller valda av ett parlamentariskt organ [- - -]

II. *Traditionellt herravälde*, som fungerar i kraft av tron på att de sedan gammalt existerande ordningarna och härskarmakterna är heliga. Den renaste typen är det patriarkala herraväldet. Det traditionella herraväldets sammanslutning är en gemenskap, "härskaren" är typen för den som befäller, förvaltningsstaben är "tjänare" och de som åttlyder är "undersåtar". Man lyder en person i kraft av dennes nedärvda helgade egenvärde, av vörndnad. [- - -]

III. *Karismatiskt herravälde*, som fungerar i kraft av en känslomässig hängivenhet till härskarens person och de nådegåvor (karisma) som är knutna till denna person, i synnerhet magiska förmågor, uppenbarelser eller hjältedåd, andens och språkets makt. Källorna till denna personliga hängivenhet är det evigt nya, det extraordinära, det aldrig förut skådade, samt den känslomässiga hänförelse som detta väcker. Den renaste typen är profetens, krigshjältens och den store demagogens herravälde. Herraväldets sammanslutning är församlingens eller lärjungeskarans gemenskap. Typen för den som befäller är *ledaren*. Typen för den som åttlyder är "lärjungen". Man lyder uteslutande ledaren som person, tack vare dennes personliga, extraordinära egenskaper, icke på grund av hans lagstadgade ställning eller på grund av traditionella värden.

Övers. D. Broady.

Instuderingsfrågor

Max Weber var verksam i Tyskland under samma tid som Émile Durkheim i Frankrike men de uttalade sig inte om varandra i offentliga sammang. Var och en gjorde sitt. I dag däremot, hundra år senare, spelas durkheimianism och weberianism ofta ut mot varandra, en motsättning som enligt många utgör en fundamental skiljelinje inom samhällsvetenskapen. Ge exempel på viktiga skillnader mellan dessa två forskningstraditioner!

Inom nordamerikansk samhällsvetenskap växte under 1940-talet och 1950-talet strukturfunktionalismen fram som en dominerande riktning som spreds över världen. Talcott Parsons brukar betraktas som strukturfunktionalismens grundare. I en klassisk uppsats som ingår i kurslitteraturen visar Parsons hur skolklassen och skolan kan analyseras som system som fyller funktioner i samhället. Försök att reda ut hur Parsons genomför sin analys och vilka begrepp han använder som verktyg. Vad menar Parsons egentligen med funktion? Vilka är närmare bestämt de funktioner som skolklassen och hela skolsystemet fyller? Vad menas med det för analysen centrala begreppet roll? Hur går enligt Parsons skolans differentiering till? Vilka skillnader finns inom skolsystemet, mellan bl.a. elementary schools och secondary schools och mellan traditionella och progressiva skolor? Enligt Parsons är lärarna agenter för skolsystemet – hur fyller lärarna denna uppgift? Vad betyder familjen och kamratgruppen?

I USA var Talcott Parsons den som (särskilt med sitt första stora verk *The Structure of Social Action*, 1937) mer än andra bidrog till att göra Max Weber till en klassiker, det vill säga en ständigt närvarande referenspunkt. Ändå avviker den funktionalism som Parsons själv företrädde i många avseenden från det som Weber åstadkom. Försök komma på några skillnader.

Randal Collins tillhör de mest framträdande kritikerna av strukturfunktionalismen. I den uppsats som ingår i kurslitteraturen vill Collins visa att funktionalistiska förklaringar inte duger i analyser av samband mellan utbildning och stratifiering, exempelvis analyser av hur skolan sorterar eleverna till olika positioner i arbetslivet. Den tillgängliga empirin från amerikanska undersökningar av utbildning och stratifiering stödjer inte de funktionalistiska tolkningarna, menar Collins. Han lanserar som ett bättre alternativ, för vilket man kan finna stöd i empirin, ett av Max Weber inspirerat tillvägagångssätt där kampen mellan olika statusgrupper är en viktig förklaring till stratifieringen. Vilka misstag har enligt Collins funktionalisterna gjort sig skyldiga till? Vilket är hans motbud? Vad menar Collins (och före honom Weber) med statusgrupp? Vad skiljer begreppet statusgrupper från marxisternas begrepp klasser och från strukturfunktionalismens begrepp såsom agenter och roller?

Den franske sociologen Raymond Boudon blev ett stort namn inom utbildningssociologin i och med sin bok *Inégalités des chances* (1973) som uppfattades som en attack inte minst på Pierre Bourdieus analyser av det franska utbildningssystemet. Redan året därpå översattes Boudons bok till engelska och han kom att bli en ledande företrädare för metodologisk individualism och Rational Action Theory (RAT) som skulle komma att betyda mycket inom amerikansk utbildningssociologi under de följande decennierna (och som behandlas i kursens nästkommande moment). Den uppsats av Boudon som ingår i kurslitteraturen bygger på den nämnda boken. Hur menar Boudon att sambanden mellan utbildning och social mobilitet bör undersökas? Försök att urskilja några skillnader mellan Boudons tillvägagångssätt och andra forskningstraditioner som behandlats inom kursen såsom marxism, durkheimianism, weberianism, Bourdieu...